

<https://helda.helsinki.fi>

Lurjuksista kunnon kansalaisia? : Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012-2018

Kallio, Johanna

2020

Kallio , J , Lintunen , L , Niemelä , M , Blomberg-Kroll , H & Kroll , C 2020 , ' Lurjuksista kunnon kansalaisia? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012-2018 ' , Yhteiskuntapolitiikka , Vuosikerta. 85 , Nro 3 , Sivut 246-258 . <
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020061042664> >

<http://hdl.handle.net/10138/320131>

cc_by_nc_nd
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Lurjuksista kunnon kansalaisia?

Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012–2018

JOHANNA KALLIO & LOTTA LINTUNEN & MIKKO NIEMELÄ & HELENA BLOMBERG
& CHRISTIAN KROLL

Tutkimuksessa analysoidaan kansalaisten asennoitumista toimeentulotuen saajien ansaitsevuuteen. Artikkelin fokus on kansalaisten mielipiteissä, jotka koskevat toimeentulotuen saajien kontrollia omasta tilanteestaan, heidän avuntarvettaan sekä sitä, missä määrin toimeentulotuen asiakkuus voi koskea ketä tahansa. Tulosten mukaan toimeentulotuen asiakkaiden syyllistäminen avun tarpeestaan on vähentynyt.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Kotimainen tutkimusraportti ”Kunnon kansalaisia vai laiskoja lurjuksia?” (Kangas & Sikiö 1996) osoitti 1990-luvun puolivälissä, että iso osa kansalaisista arvioi toimeentulotuen saajien olevan laiskoja. Samaan aikaan kansalaiset kokivat toimeentulotuen asiakkaiden olevan todella taloudellisen avun tarpeessa. Kansalaisten mielipiteet toimeentulotuen saajista ovat kuitenkin muuttuneet Suomessa myönteisemmiksi tultaessa 1990-luvulta 2010-luvun alkuun (Kuivalainen & Erola 2017). Käsitykset toimeentulotuen saajien laiskuudesta ovat vähentyneet. Tietoa siitä, mitä mielipiteille on tapahtunut 2010-luvun Suomessa, ei ole saatavilla.

Kansalaismielipiteeseen voivat vaikuttaa lyhyessä ajassa tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset sekä pitkän aikavälin trendit, jotka liittyvät esimerkiksi instituutioihin, taloudellisiin ja sosiaalisiin riskeihin sekä julkiseen keskusteluun (Pön-

tin & Uusitalo 1986, 7–14). Pitkällä aikavälillä toimeentulotuen köyhyyttä poistava vaikutus on heikentynyt ja toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden määrä on kasvanut (THL 2019). Toimeentulotulotuki on muuttunut lyhytaikaisesta ja viimesijaisesta avun muodosta perusturvan heikkoa tasoa paikkaavaksi etuudeksi (Kuivalainen 2013; THL 2019). Alkuvuonna 2017 viimesijaisen perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen siirrettiin kunnilta Kansaneläkelaitokselle. Yhtenä reformin tavoitteena oli helpottaa toimeentulotuen hakemista vähentämällä siihen liittyvää sosiaalista leimaa. Tästä keskusteltiin julkisuudessa jo ennen reformin toteutumista. Sen tapahtuttua siirtoon liittyvistä ongelmista uutisoitiin runsaasti. Toimeentulotuen myöntämisajat venyivät ja apua hakevat jäivät viikoiksi ilman tarvitsemaansa rahallista tukea. Reformi uutisointineen on voinut vähentää toimeentulotuen saajien syyllistämistä tilanteestaan. Uutisoinnin onkin todettu vaikuttavan kansalaisten käsityksiin tällaisissa varsin konkreettisissa tapauksissa (ks. esim. Rantala & Veijola 2018).

Keskustelu siitä, kuka ansaitsee apua ja kuinka paljon, ei ole uusi ilmiö. Avunsaajien ansaitsevuutta (*deservingness*) koskeva tutkimus on vakiin-

Tutkimus on osa Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa hanketta Eriarvoisuuden torjuminen niukkuuden aikana (TITA) (päättönumerot: 293103 ja 314250).

tunut osaksi sosiaalipoliittista mielipidetutkimusta (Hansen 2019; Jeene ym. 2014; van Oorschot 2000; van Oorschot ym. 2017). Pelkistetysti ollaan kiinnostuneita siitä, keitä kansalaisten mielestä tulisi auttaa ja miksi. Kyse on moraalisesti latautuneista mielipiteistä, jotka koskevat avunsaajia tai apua potentiaalisesti tarvitsevia. Yhteiskuntapoliittisesti avunsaajien ansaitsevuuden tutkiminen on tärkeää kolmesta syystä. Ensinnäkin kansalaisten käsitykset toimeentulotuen asiakkaita kertovat jotain olennaista kyseisen ryhmän asemasta yhteiskunnassa ja sosiaalisista etäisyyksistä tukea saavien ja hyvinvoivien kansalaisten välillä. Mitä kriittisemmin suhtaudutaan toimeentulotuen saajiin, sitä suuremmat ovat etäisyydet ja sitä heikompi on yhteiskunnan sosiaalinen koheesio. Toiseksi käsitykset toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevuudesta kytkeytyvät tiukasti toimeentulotukijärjestelmän legitimitettiin. Kansalaiset ovat halukkaampia rahoittamaan järjestelmiä, joiden asiakkaat ansaitsevat saamansa avun (esim. Kangas 2003). Näin ollen käsitykset avunsaajien ansaitsevuudesta ovatkin tärkeitä, kun pyrimme ymmärtämään erilaisten sosiaalipoliittisten tulonsiirtojen ja palvelujen kannatusta kansalaisten keskuudessa (Larsen 2006; van Oorschot 2000). Kolmanneksi kansalaismielipide toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevuudesta voi vaikuttaa toimeentulotuen saajien käsityksiin itsestään ja omasta ansaitsevuudestaan.

Avunsaajien ansaitsevuutta voidaan empiirisesä tutkimuksessa lähestyä asenneväittämien, jotka mittaavat niin sanottua CARIN-mallia (van Oorschot & Roosma 2017, 13). Kyse on kriteereistä, jotka aktivoituvat ihmisen miettiessä, ansaitseeko yksilö tai joku väestöryhmä tulla autetuksi. Malli koostuu viidestä kriteeristä, jotka ovat kontrolli (*control*), asenne (*attitude*), vastavuoroisuus (*reciprocity*), identiteetti (*identity*) ja tarve (*need*). Kontrolli ja tarve ovat osoittautuneet kaikkein merkittävimmiksi kriteereiksi sosiaalipoliittisten järjestelmien legitimitetin kannalta (esim. Larsen 2006). Kontrolli viittaa siihen, kykeneekö yksilö kontrolloimaan avun tarvettaan vai ei. Yksilö, joka ei ole itse syyppää ahdinkoonsa, ansaitsee tulla autetuksi. Vähiten apua ansaitsevat he, jotka ovat omalla toiminnallaan aiheuttaneet ahdinkonsa. Tarve kriteerinä liittyy puolestaan avun tarpeen suuruuteen: mitä suurempi on yksilön tarve, sitä ansaitsevampi hän on. Asenne liittyy avunsaajan käytökseen: mitä kiitollisempi ja nöyrempi asenne yksilöllä on apua saadessaan, si-

tä ansaitsevampana häntä pidetään. Vastavuoroisuudessa pohditaan sitä, auttaako avunsaaja vastavuoroisesti avunantajaa, jos asetelma kääntyisi pääläelleen. Voidaanko ajatella, että avuntarvitsija on menneisyydessä auttanut tai tulee tulevaisuudessa auttamaan vastavuoroisesti muita. Lopuksi identiteetti viittaa siihen, kykeneekö avunantaja samaistumaan avunsaajaan. Mitä enemmän on samaistumis pintaa, sitä ansaitsevampi on apua hakeva. Toimeentulotuen kohdalla tämä merkitsee sitä, että tukea saavien ja hyväosaisten kansalaisten välinen sosiaalinen etäisyys on lyhyt ja apua tarvitsevien kanssa koetaan samankaltaisuutta. Toimeentulotuen saaja voi olla kuka tahansa *meistä*, jonka taloudellinen tilanne on yllättäen kriisiytynyt. (van Oorschot & Roosma 2017; Larsen 2006.)

Ansaitsevuustutkimuksessa on usein keskitytty yhteen poikkileikkaushetkeen, ja sitä on kritisoitu dynaamisen perspektiivin puuttumisesta. Vähemmän tiedetään, miten sosioekonomiset makrotason muuttujat, poliittinen ilmapiiri sekä institutionaaliset muutokset vaikuttavat ansaitsevuusmielipiteisiin (esim. Uunk & van Oorschot 2017, 149–166). Täten kysymme artikkelissa, *kuinka ansaitsevina apuun toimeentulotuen asiakkaat nähdään Suomessa vuosina 2012–2018?* Aineistomme rajoitusten vuoksi keskitymme kriteereistä kontrolliin, identiteettiin ja tarpeeseen.

Sosiodemografisten tekijöiden, jotka voidaan nähdä heijastavan intressejä, ja ideologisten tekijöiden yhteyttä ansaitsevuusmielipiteisiin on tutkittu paljon (Kallio & Niemelä 2017; Kallio & Kouvo 2015; Jeene ym. 2013; ks. myös Muuri ym. 2019). Ideologisilla tekijöillä on todettu olevan vahva ja yhdenmukainen yhteys ansaitsevuusmielipiteisiin. Intressien ja ansaitsevuusmielipiteiden yhteys ei ole yhtä yksiselitteinen (Meuleman ym. 2017) johtuen siitä, että intressejä mitataan usein hyvin yleisillä muuttujilla. Kun tutkitaan toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevuutta, intressejä tulisi mitata selkeästi taloudellisella huono-osaisuudella eikä vain yleisillä sosiodemografisilla tekijöillä.

Moniulotteisen huono-osaisuuden tarkastelu mielipiteitä selittävänä tekijänä on jäänyt aikaisemmassa tutkimuksessa vähälle huomiolle, vaikka intressinäkökulmasta katsottuna tämä olisi hyvinkin keskeistä. On mahdollista, että intressit kietoutuvat huono-osaisuuteen eri tavoin riippuen mittarista. Huono-osaisuuden taustalla voi vaikuttaa mekanismeja tai teoreettisia malleja, joi-

hin ei ole kovin systemaattisesti pureuduttu aikaisemmassa tutkimuksessa. Toinen tutkimuskysymyksemme onkin: *Miten erilaiset huono-osaisuutta kuvaavat tekijät ja ideologia selittävät kansalaisten asenteita toimeentulotuen saajista?* Ideologiaa mittaamme tutkimuksessa puoluekannalla, jonka on todettu olevan merkittävä mielipiteitä muokkaava tekijä (Kallio & Niemelä 2017; Blomberg ym. 2016).

Huono-osaisuus määritellään usein taloudellisen, sosiaalisen ja terveydellisen hyvinvoinnin vaikeiden kautta. Objektiiivisesti mitattujen hyvinvoinnin puutteiden ja näiden kasautumisen lisäksi huono-osaisuudessa on kyse subjektiivisesta kokemuksesta ja huono-osaisen identiteetistä. (Laihia 2018; Saari 2015.) Tässä artikkelissa mittaamme huono-osaisuutta sosiaalisilla ja taloudellisilla tekijöillä, joita ovat matala koulutus, työttömyys ja toimeentulotuen asiakkuus. Lisäksi lähestymme ilmiötä subjektiivisella kokemuksella huono-osaisuudesta ja koetuilla talousvaikeuksilla. Mittareiden yhteydet yksilön mielipiteisiin voivat poiketa toisistaan, koska ne tavoittavat monimuotoisen ilmiön eri ulottuvuuksia. Aineiston rajoituksista johtuen jätämme terveydellisen huono-osaisuuden pois artikkelin tutkimustehtävästä.

Seuraavassa luvussa kirjoitamme tarkemmin makrotason tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa kansalaisten mielipiteiden *ajalliseen muutokseen*. Lisäksi paneudumme *yksilötason tekijöihin*, jotka voivat selittää kansalaisten eriäviä mielipiteitä avunsaajien ansaitsevuudesta.

Mielipiteitä selittävät tekijät

Nopeasti tapahtuneet muutokset tai pitkän ajan trendit makrotasolla ovat molemmat merkityksellisiä, kun tarkastellaan, kuinka kansalaisten mielipiteet ovat ajan kuluessa muuttuneet. *Instituutioihin* ja niiden tuotoksiin liittyen voidaan todeta, että toimeentulotuen köyhyyttä poistava vaikutus on heikentynyt viime vuosina ja toimeentulotuen asiakkaiden on todettu kärsivän monista hyvinvoinnin puutteista (esim. Kuivalainen 2013; THL 2019). Tämä voi näkyä aikaisempaa myönteisempinä mielipiteinä etenkin kun tarkastellaan tarvetta ansaitsevuuden kriteerinä. Perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksaminen siirrettiin vuonna 2017 tarveharkintaisesta kunnallisesta sosiaalityöstä Kelaan, jonka vastuulla on laaja kirjo koko väestön toimeentulo-

turvaetuksista ja niiden toimeenpano. Mielipiteiden institutionaalisen logiikan (Larsen 2006) mukaan tarveharkintaiset järjestelmät alleviivaavat rajaa auttajien ja autettavien välillä ja järjestelmän selektiivinen luonne vaikeuttaa avun tarvitsijoiden mahdollisuuksia täyttää CARIN-mallin kriteerit. Universaalit järjestelmät tuottavat taas positiivisia käsityksiä huono-osaisista, koska näiden järjestelmien piirissä kriteerit on helpompi täyttää. Selektiivinen järjestelmä puolestaan kannustaa hyvinvoivaa enemmistöä arvioimaan kriittisesti avuntarvitsijoiden rehellisyyttä, käyttäytymistä ja heidän avun tarpeensa suuruutta.

Toimeentulotuen siirryttyä Kelaan, jonka kanssa kaikki maassa asuvat asioivat, sosiaalinen etäisyys tukea saavien ja hyvinvoivien kansalaisten välillä on mahdollisesti kaventunut ja etuuden leimaavuus vähentynyt. Tämän suuntaisia argumentteja esitettiin myös poliittisessa keskustelussa toimeentulotuen Kela-siirron puolesta (Kangas ym. 2014). Mikäli koetaan, että sosiaalinen etäisyys toimeentulotuen saajien ja muun väestön välillä on pienentynyt, tämän voisi olettaa lisänneen myönteistä suhtautumista CARIN-mallin identiteettiulottuvuuteen. Mahdollisesti se, että tuen myöntäminen ja maksaminen siirrettiin taholle, joka hoitaa ”kaikkien” etuja, on voinut vahvistaa kuvaa toimeentulotuen tarpeen yhteiskunnallisista syistä (kontrolli) sekä välttämättömyydestä (tarve). Koska toimeentulotuki tukimuotona on kuitenkin pysynyt muuttumattomana eli vahvasti tarveharkintaisena, oletukset siirron vaikutuksesta kansalaismielipiteeseen ovat epävarmoja (ks. esim. Blomberg ym. 2016). Toimeentulotuen Kela-siirto ei myöskään sujunut ongelmitta, mistä uutisointiin ahkerasti vuoden 2017 alussa. Julkisessa keskustelussa painottui apua hakevien tarve ja etuuden myöntämiseen sekä maksamiseen liittyvät ongelmat, mikä on voinut vaikuttaa kansalaisten arvioihin toimeentulotuen asiakkaiden avun tarpeen suuruudesta ja siitä, pystyvätkö he itse toiminnallaan kontrolloimaan avuntarvettaan tai elämäntilannettaan. Siirtoon liittyvien ongelmien raportointi on voinut lisätä myönteistä suhtautumista toimeentulotuen saajien ansaitsevuuteen.

Kollektiivisesti koetut *sosiaaliset ja taloudelliset riskit* selittävät kansalaismielipidettä ja siinä tapahtuneita muutoksia (Pöntinen & Uusitalo 1986, 7–14). Taloudellinen laskusuhdanne lisää tulojen uudelleenjaon kannatusta ja työttömyyden kasvu työttömyysetuuksien kannatusta (Blekes-

aune 2013; Jaeger 2013; Blekesaune & Quadagno 2003). Kasvava työttömyys ja köyhyys lisäävät kansalaisten myönteistä suhtautumista työttömien, toimeentulotuen asiakkaiden ja köyhien ansaitsevuuteen (Jeene ym. 2014; Jeene & van Oorschot 2013; Lepianka 2007). Ilmiö selittyy sillä, että huono taloustilanne, heikko työllisyys ja köyhyyden yleistymisen, lisäävät yksilöiden tietoisuutta sosiaalisista ja taloudellisista ongelmista ja heidän koettua riskiään tarvita kollektiivisesti järjestettyä apua (esim. Lepianka 2007). Mitä yleisempää on toimeentulotuen saaminen ja mitä suurempi on yksittäisen kansalaisen riski joutua turvautumaan toimeentulotukeen, sitä myönteisemmin sen asiakkaisiin asennoidutaan. On saatu myös päinvastaisia tuloksia, joiden mukaan toimeentulotuen asiakkaisiin suhtaudutaan empaattisemmin taloudellisen kasvun aikana ja työllisyyden ollessa korkealla (Kuivalainen & Erola 2017, 431–432). Mekanismin taustalla on se, että taloudellisesti huonoina aikoina kansalaisten halukkuus rahoittaa laajan ja kalliin hyvinvointivaltion toimintaa heikkenee ja säästötoimenpiteet nähdään välttämättöminä ja vastuullisena politiikkana (Kallio 2010, 49).

Tilastojen mukaan kansalaisten sosiaaliset ja taloudelliset riskit eivät ole kasvaneet merkittävästi tämän tutkimuksen tarkasteltuperiodilla: Toimeentulotuen asiakasmäärät kasvoivat hieman, kun taas työttömyys oli korkeimmillaan tarkastelujakson puolivälissä (Sorkanet 2019). Bruttokansantuote asukasta kohti pysyi varsin vakaana, mutta se kasvoi hieman seurantajakson viimeisinä vuosina (Tilastokeskus 2019). Näiden mittarien valossa asenteissa ei todennäköisesti ole tapahtunut suuria muutoksia. Lisäksi on havaittu, että kansalaisten ansaitsevuusmielipiteet ovat pitkällä aikavälillä vakaita mutta kannatus heittelee kuitenkin lyhyissä sykleissä (esim. Jeene ym. 2014).

Yksilötason tekijöistä kokemus työttömyydestä, pienituloisuudesta tai toimeentulotuen asiakkuudesta on yhteydessä myönteisiin mielipiteisiin toimeentulotuen saajista (Kallio & Niemelä 2017; Blomberg ym. 2016). Näiden ryhmien intressien mukaista on nähdä toimeentulotuen saajat apua ansaitsevina. Sen sijaan aikaisempien tutkimusten mukaan työväenluokkaiset ja matalasti koulutetut suhtautuvat kriittisemmin toimeentulotuen asiakkaisiin kuin korkeasti koulutetut ja ylempiin sosiaaliluokkiin kuuluvat (Kallio & Niemelä 2017; Kuivalainen & Erola 2017). Tämä on yllättävää, koska matalan koulutuksen on todettu kytkeyty-

vän heikkoon työmarkkina-asemaan ja taloudelliseen tilanteeseen. Matalasti koulutettujen ja alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien todennäköisyys saada toimeentulotukea jossakin elämänvaiheessa on suurempi kuin korkeasti koulutetuilla tai ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvilla (Ilmakunnas 2019; Bäckman ym. 2015). Intressiteoriaan nojaten voidaan olettaa, että on näiden ryhmien edun mukaista nähdä toimeentulotuen asiakkaat ansaitsevina saamaansa apuun.

On esitetty, että vähän koulutettujen sosiaalipoliittiset mielipiteet ovat ristiriitaisia arvokonservatismiin vuoksi (esim. Svallfors 2006). Matalasti koulutetut ovat sitoutuneita tuloeroja tasavaan politiikkaan mutta suhtautuvat muita kriittisemmin esimerkiksi sukupuolten väliseen tasa-arvoon, vähemmistöihin ja huono-osaisiin (ks. myös Niemelä 2007; van Oorschot 2006; Kangas & Sikiö 1996). Ristiriitaisuus voi johtua siitä, että matalasti koulutetut ovat tasa-arvon kannalla vain silloin, kun siitä on heille henkilökohtaista ja taloudellista hyötyä (Svallfors 2006). Kriittisimpiä esimerkiksi hyvinvointivaltiota kohtaan ovat mahdollisesti ne matalasti koulutetut, jotka ovat menestyneet taloudellisesti elämässään. Menestymisen ilman koulutusta voi merkitä sitä, että vaatimukset muita kohtaan ovat tiukat: jos minä selviän tai jopa menestyn ilman korkeaa koulutusta, tulisi sen olla mahdollista myös muille.

Huono-osaiset voivat tehdä eroa itsensä ja (muiden) toimeentulotuen asiakkaiden välillä. Erottautuessaan he liittyvät muihin kielteisiin piirteitä, kuten laiskuutta tai vilpillisyyttä (Bullock 2004; Coley ym. 2000; Kangas & Sikiö 1996). Huono-osainen haluaa suojella omaa identiteettiään etäännyttämällä itsensä muista huono-osaisista, joihin kohdistuva asenneilmasto voi olla kriittinen. Ristiriitaiset asenteet voivat olla seurausta kilpailuasetelmasta, jossa eri etuuksia saavat joutuvat kilpailemaan keskenään hyvinvointivaltion niukkenevista resursseista (Kallio 2010, 47). Tällöin asenteita eivät selitä identiteettiin liittyvät mekanismit vaan omat intressit. Esimerkiksi työttömyysturvalla olevan työttömän mielipiteet toimeentulotuen asiakkaista voivat olla kriittisempiä kuin kyseistä etuutta saavien.

Kansalaisten sosiaalipoliittisia mielipiteitä on selitetty ideologialla. Sitä on mitattu esimerkiksi sitoutumisella tasa-arvoon ja oikeudenmukaisen tulonjaon periaatteisiin sekä post-materiaalistisilla arvoilla, vahvalla työmoraalilla, puoluepoliittisella samaistumisella ja uskonnolla (Han-

sen 2019; Jeene & van Oorschot 2013; Gelissen 2001). Tutkimusten mukaan oikeistopuolueita äänestävät asennoituvat kriittisemmin toimeentulotuen asiakkaisiin ja he myös arvioivat, että sosiaalisten ongelmien taustalla vaikuttavat useammin yksilölliset kuin rakenteelliset syyt (esim. Kallio & Kouvo 2015). Mekanismi taustalla on epäselvä. Voidaan pohtia, missä määrin puoluekanta kertoo yksilön ideologiasta ja missä määrin on kyse samaistumisesta tiettyyn eturyhmään, jolla on omat riskinsä ja intressinsä. Puoluevalinnan taustalla voivat vaikuttaa monet muut asiat kuin sosiaalipolitiikka ja sosiaaliturva. Näin ollen se on laajasti yksilön ideologian ja maailmankatsomuksen ilmentymä (Meuleman ym. 2017, 339).

Tutkimusasetelma

Analysoimme tutkimuksessa kansalaisten asennoitumista toimeentulotuen saajien ansaitsevuuteen. Artikkelin fokus on kansalaisten mielipiteissä, jotka koskevat toimeentulotuen saajien kontrollia omasta tilanteestaan, heidän avuntarvetaan sekä sitä, missä määrin toimeentulotuen asiakkuus voi koskea ketä tahansa. Valitsimme nämä CARIN-mallin kolme ulottuvuutta, koska niiden mittarit ovat ajallisesti vertailukelpoisia käyttämissämme aineistoissa. Tutkimme aluksi, missä määrin toimeentulotukea saavia koskevat ansaitsevuusmielipiteet ovat muuttuneet vuosien 2012 ja 2018 välillä. Tämän jälkeen analysoimme, missä määrin huono-osaisuutta kuvaavat tekijät sekä

puoluekanta selittävät toimeentulotuen asiakkaita koskevia ansaitsevuusmielipiteitä.

Tutkimuksen aineistoina toimivat kolme kyselyaineistoa vuosilta 2012, 2015 ja 2018 (ks. taulukko 1). Ne ovat väestöä edustavia kyselytutkimuksia, jotka eroavat toisistaan jonkin verran otantamenetelmien ja aineistonkeruutavan mukaan, mikä tulee ottaa huomioon tuloksien tulkinnassa. Lisäksi tiettyjen riippumattomien muuttujien luokittelut on tehty toisistaan poikkeavalla tavalla. Vertailukelpoisuuteen liittyvien rajoitteiden vuoksi tarkastelemme vuosien 2012–2018 välisestä muutosta kuvailevin menetelmin. Kuvailevassa analyysissä poistimme aineistoista alle 20-vuotiaat ja yli 64-vuotiaat vastaajat, jotta vastaajat edustaisivat saman ikäistä väestöä jokaisessa aikapisteessä. Kyseessä on työikäisten kansalaisten mielipiteet toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevuudesta. Selittävissä analyysissä käytimme ainoastaan vuoden 2018 kyselyä johtuen siitä, että halusimme mukaan analyysin myös eläkeikäiset vastaajat. Sen sijaan, että olisimme keskittyneet kahteen uusimpaan aineistoon, jotka molemmat sisältävät eläköityneitä, päädyimme käyttämään ainoastaan viimeisintä aineistoa. Teimme valinnan siitä syystä, että kaikkia käytettyjä selittäviä muuttujia ei ollut saatavilla molempina vuosina tai mittarien sanamuodot poikkesivat aineistoissa toisistaan.

Käytetyt vastemuuttujat ovat seuraavat: 1) useimmat toimeentulotuen varassa elävät ovat laiskoja, ja heiltä puuttuu halu ratkaista ongelman (kriteerinä kontrolli), 2) toimeentulotuen asiakas voi olla kuka tahansa meistä, jonka taloudel-

Taulukko 1. Aineiston kuvaus

	2012	2015	2018
Populaatio	20–64-vuotiaat äidinkielenään suomea puhuvat mannersuomalaiset	15–79-vuotiaat äidinkielenään suomea puhuvat mannersuomalaiset	18–79-vuotiaat äidinkielenään suomea puhuvat mannersuomalaiset
Otanta	yksinkertainen satunnaisotanta	ikään, sukupuoleen ja maantieteelliseen sijaintiin perustuva ositettu otanta	maakuntiin perustuva ositettu todennäköisyysotanta
Aineiston koko	1 883	1 003	2 402
Aineiston keruumenetelmä	postikysely	puhelinhaastattelu	puhelinhaastattelu
Aineiston kerääjä	Itä-Suomen yliopisto	TNS Gallup	Suomen kyselytutkimus Oy
Aineiston tilaaja	Itä-Suomen yliopisto	Kela	Turun yliopisto
Lähde	Kainulainen & Saari 2013	Kallio & Niemelä 2017	Kainulainen & Niemelä 2019

linen tilanne on yllättäen kriisiytynyt (identiteetti), ja 3) useimmat ihmiset, jotka saavat toimeentulotukea, ovat todella sen tarpeessa (tarve). Näitä mittareita on käytetty laajasti avunsaajien ansaitsevuutta koskevassa kansainvälisessä tutkimuksessa (ks. esim. Kuivalainen & Erola 2017; Kallio & Kouvo 2015; Larsen 2006). Vastausvaihtoehdot ovat 1) täysin eri mieltä, 2) osittain eri mieltä, 3) ei samaa eikä eri mieltä, 4) osittain samaa mieltä, 5) täysin samaa mieltä. Jotta saimme tarpeeksi tapauksia jokaiseen luokkaan, luokittelimme muuttajat uudelleen seuraavasti: 1 samaa mieltä olevat (osittain samaa mieltä ja täysin samaa mieltä) 0 muu vastaus (täysin eri mieltä, osittain eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä). Henkilöt, jotka eivät olleet vastanneet näihin väittämiin, jätimme pois analyyseista.

Huono-osaisuutta mittaamme matalalla koulutuksella (perusaste, toinen aste, korkea-aste), subjektiivisella kokemuksella huono-osaisuudesta, työttömyydellä (työtön, työllinen, työmarkkinoiden ulkopuolella), koetuilla talousvaikeuksilla (tulee toimeen vaikeuksin, melko helposti, helposti ja hyvin helposti) ja toimeentulotuen asiakkuudella. Subjektiivista kokemusta huono-osaisuudesta mittaamme kysymyksellä ”Ihmiset sijoittuvat suomalaisessa yhteiskunnassa eri asemiin. Mihin sijoittaisit itsesi seuraavalla asteikolla? 0 = Kaikkein huono-osaisimmat ja 10 = kaikkein hyväosaisimmat”. Luokittelimme muuttujan uudelleen seuraavasti: huono-osainen (0–4), ei huono- eikä hyväosainen (5–7), hyväosainen (8–10). Toimeentulotuen asiakkuutta mittaamme kysymyksellä ”Oletko saanut toimeentulotukea kuluneen viimeisen vuoden aikana (kyllä/ei)?”

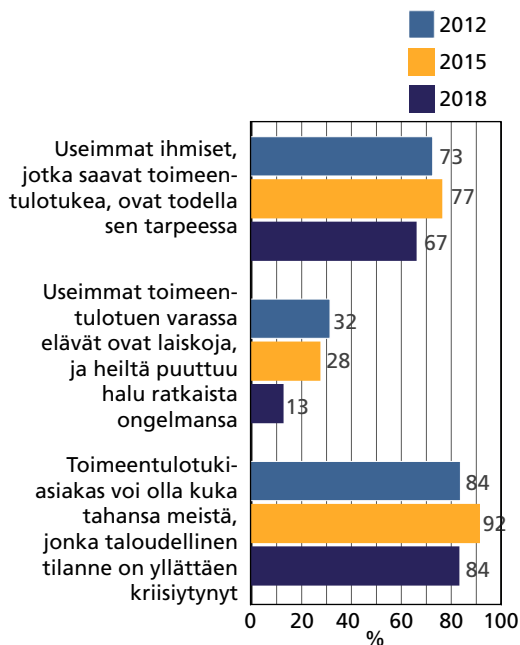
Puoluekantaa tiedustelimme seuraavasti: ”Mitä puoluetta äänestäisit, mikäli eduskuntavaalit pidettäisiin nyt?” Vastausvaihtoehdot luokittelimme seuraavasti: Kansallinen Kokoomus, Suomen Keskusta, Perussuomalainen puolue, Sosialidemokraattinen puolue, Vasemmistoliitto, Vihreä liitto ja muut (Kristillisdemokraatit, Ruotsalainen Kansanpuolue, muut ryhmittymät, äänestämättä jättäneet, puuttuvat tiedot). Kontrollimuuttujina käytämme vastaajan ikää ja sukupuolta, joiden on aikaisemmassa tutkimuksessa todettu selittävän kansalaisten asenteita toimeentulotuen asiakkaita (Kuivalainen & Erola 2017; Kallio & Kouvo 2015).

Menetelmänä käytämme logistista regressioanalyysiä, koska vastemuuttajat ovat dikotomisissa. Käytämme tilastollisen merkitsevyyden rajana vii-

den prosentin riskitasoa. Analyysit laadimme askeleen siten, että ensin raportoimme selittävien muuttujien yksittäistarkastelut. Näiden jälkeen raportoimme selittävien tekijöiden yhteydet kolmeen vastemuuttujaan niin, että vastaajan ikä ja sukupuoli ovat vakioitu.

Tulokset

Tarkastelemme kuviossa 1 kolmen ansaitsevuuskriteerin mukaisia asenteita toimeentulotuen saajista vuosina 2012, 2015 ja 2018. Tulosten mukaan työikäisten kansalaisten enemmistö arvioi toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevan saamansa tuen. Vuodesta riippumatta selvästi yli neljä viidestä on sitä mieltä, että toimeentulotukiasiakas voi olla kuka tahansa. Näin ollen ansaitsevuuden kriteerin näkökulmasta identiteettikriteeri täytyy selkeästi. Toimeentulotukiasiakkaita ei koeta ”muiksi”, vaan kuka tahansa ”meistä” voi päätyä tilanteeseen, jossa on tarvetta toimeentulotuelle. Enemmistö vastaajista on sitä mieltä, että toimeentulotuki tulee tarpeeseen. Näin ollen myös

Kuvio 1. Kansalaisten näkemykset toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta, samaa mieltä väittämän kanssa (%).

tarvekriteeri täyttyy toimeentulotuen asiakkaiden ansaitsevuudessa. Identiteettiä ja tarvetta koskevis-
sa asenteissa ei ole tapahtunut merkittäviä muut-
oksia tarkasteluperiodin aikana. Molempien väit-
tämien osalta samaa mieltä olevien prosentuaali-
nen osuus nousi hieman vuosien 2012 ja 2015
välillä, mutta laski jonkin verran vuodesta 2015
vuoteen 2018.

Toimeentulotukiasiakkaiden ansaitsevuutta tu-
kee se, että selvä vähemmistö vastaajista syyttää
toimeentulotukiasiakkaita laiskuudesta ja tahdon-
voiman puutteesta. Kontrolliväittämän kannatus
on vähentynyt selkeästi tultaessa vuoteen 2018.
Suunta on ollut samankaltainen jo pitemmän ai-
kaa (ks. esim. Kuivalainen & Erola 2017). Toi-
meentulotukiasiakkaita syyllistävien mielipiteiden
vähentyminen on merkinnyt sitä, että aikaisem-
massa tutkimuksessa toimeentulotuen saajien an-
saitsevuuteen liitetty ambivalenttius eli mielipitei-
den ristiriitaisuus on hävinnyt ja loogisuus kasva-
nut (ks. Kangas & Sikiö 1996). Tämä tarkoittaa
sitä, että tukea saavien ansaitsevuus on korkealla
tasolla riippumatta käytetystä mittarista.

Seuraavaksi tarkastelemme, missä määrin
huono-osaisuutta kuvaavat tekijät ja puoluekan-
ta selittävät mielipiteitä toimeentulotuen asiak-
kaiden ansaitsevuudesta vuoden 2018 aineistolla.
Raportoimme binaarisen logistisen regressioana-
lyysin keskimääräiset marginaaliefektit, tilastol-
liset merkitsevyydet ja keskivirheet. Keskimää-
räinen marginaaliefekti kertoo erotuksen vertai-
luryhmään ansaitsevana näkemisen todennäköi-
syydessä prosenttiyksikköinä. Marginaaliefektien
käyttö mahdollistaa estimaattien vertailun eri mal-
lien välillä.

Puoluekanta selittää ansaitsevuusmielipiteitä
systemaattisesti ansaitsevuuskriteeristä riippumat-
ta (taulukko 2). Myös huono-osaisuutta kuvaavat
tekijät ovat yhteydessä ansaitsevuusmielipiteisiin,
mutta niiden selitysvoima vaihtelee jonkin verran
kriteerien välillä. Kun tarkastellaan identiteettikri-
teeriä, puoluekannan lisäksi asenteita selittää toi-
meentulotuen asiakkuus. Vasemmistopuolueita ja
vihreitä äänestävät kannattavat kaikkein toden-
näköisimmin väitettä siitä, että toimeentulotuen
asiakas voi olla kuka tahansa meistä. Toimeentu-
lotuen asiakkaat arvioivat muita todennäköisem-
min, että asiakkuus voisi kohdata ketä tahansa.
Kokonaisuudessaan huono-osaisuutta kuvaavat
tekijät selittävät varsin heikosti asennoitumista an-
saitsevuuden identiteettikriteeriin. Koulutuksella,
työmarkkina-asemalla, subjektiivisella kokemuk-

sella huono-osaisuudesta tai koetuilla toimeentu-
lovaikeuksilla ei ole tilastollisesti merkitsevää yh-
teyttä mielipiteeseen identiteettikriteeristä.

Seuraavaksi tarkastelemme avunsaajien ansait-
sevuuden tarvekriteeriä mittaavan väitteen kan-
natusta selittäviä tekijöitä. Tarkasteltavista muut-
tujista vain koulutus ei selitä tilastollisesti merkit-
sevästi mielipidettä toimeentulotukiasiakkaiden
tuen tarpeesta. Huono-osaiseksi itsensä kokevat,
toimeentulotukiasiakkaat ja ne, jotka raportoivat
toimeentulovaiveuksia kannattavat kaikkein to-
dennäköisemmin mielipidettä, että toimeentulo-
tuki tulee todella tarpeeseen. Työttömät ovat työ-
ssä käyviä useammin sitä mieltä, että toimeentulo-
tuen asiakkaat tarvitsevat saamansa tuen. Lisäk-
si vasemmistopuolueiden ja vihreiden kannatta-
jat ovat todennäköisimmin sen kannalla, että toi-
meentulotuki tulee todella tarpeeseen.

Lopuksi tarkastellaan avunsaajien ansaitsevuus-
den kontrollikriteeriä mittaavan väitteen kannat-
tusta selittäviä tekijöitä. Tilastollisesti merkitseviä
eroja on koulutuksessa, työmarkkina-asemassa,
koetuissa toimeentulovaiveuksissa ja puoluekan-
nassa. Tulokset eivät ole yhtä loogisia kuin edel-
lä tarvekriteeriä koskevissa mielipiteissä. Koulus-
tus näyttäisi vähentävän syyllistäviä mielipiteitä
toimeentulotukea saavia kohtaan (ks. myös Kui-
valainen & Erola 2017). Vakioituneen mallin mu-
kaan vain perusasteen tai toisen asteen koulutus-
sen suorittaneiden todennäköisyys arvioida toi-
meentulotuen varassa elävät laiskoiksi on selväs-
ti suurempi kuin ylemmän korkeasteen tutkin-
non suorittaneiden. Koulutuksen mukaiset mieli-
pide-erot eivät ole yhdenmukaisia taloudelliseen
asemaan liittyvien muuttujien kanssa. Toimeen-
tulovaiveuksia kokevien todennäköisyys pitää toi-
meentulotuen varassa eläviä laiskoina on pienem-
pi kuin hyvin toimeentulevien. Lisäksi yksittäis-
tarkastelun mukaan työmarkkinoiden ulkopuolel-
la olevat ovat työssä käyviä todennäköisemmin si-
tä mieltä, että toimeentulotuen varassa elävät ovat
laiskoja. Tilastollinen merkitsevyys kuitenkin hä-
viää, kun sukupuoli ja ikä vakioidaan.

Koska matala koulutus kytkeytyy laiskuusväit-
tämään päinvastaisesti kuin talousvaikeudet, teim-
me interaktiotarkasteluja. Koulutuksen ja talous-
vaikeuksien mukainen interaktiotarkastelu ei ole
tilastollisesti merkitsevä. Myöskään muiden huo-
no-osaisuustekijöiden ja koulutuksen väliset in-
teraktiotarkastelut eivät tuottaneet tilastollisesti
merkitseviä tuloksia. Lisäanalyysit antoivat viit-
teitä siitä, että korkeasti koulutetut ovat varsin

Taulukko 2. Valttiujen selittävien tekijöiden yhteydet kansalaisten näkemyksiin toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta, Binaarinen logistinen regressioanalyysi, keskimääräiset marginaaliefektit, tilastolliset merkitsevyydet tähdin ja keskivirheet suluisissa

	Identiteetti: Toimeentulotukiasiakas voi olla ku- ka tahansa meistä, jonka taloudellinen tilanne on ylittään kriisitytnyt (N = 2 262)		Tarve: Useimmat ihmiset, jotka saavat toimeen- tulotukea, ovat todella sen tarpeessa (N = 2 331)		Kontrolli: Useimmat toimeentulotuen varassa elävät ovat laiskoja, ja heiltä puuttuu halu rat- kaista ongelmansa (N = 2 320)	
	Yksittäistarkastelu	Vakioitu malli	Yksittäistarkastelu	Vakioitu malli	Yksittäistarkastelu	Vakioitu malli
koulutus						
ylempi korkea-aste	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
alempi korkea-aste	0,044 (0,219)	0,032 (0,222)	0,003 (0,164)	0,027 (0,167)	0,070 (0,261)	0,137 (0,263)
keskiaste	-0,124 (0,179)	-0,142 (0,182)	-0,002 (0,136)	-0,039 (0,139)	0,614** (0,211)	0,668** (0,214)
perusaste	-0,358 (0,197)	-0,314 (0,206)	0,102 (0,156)	0,009 (0,164)	1,181*** (0,221)	1,111*** (0,231)
työmarkkina-asema						
työssä	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
työmarkkinoiden ulkopuolella	-0,044 (0,118)	0,078 (0,172)	0,216* (0,092)	0,145 (0,133)	0,393* (0,122)	0,106 (0,181)
työtön	-0,307 (0,244)	-0,276 (0,248)	0,506* (0,223)	0,457* (0,164)	-0,218 (0,311)	-0,199 (0,313)
huono-osaisuus						
huono-osainen	-0,048 (0,235)	-0,013 (0,237)	0,761*** (0,208)	0,810*** (0,209)	-0,163 (0,239)	-0,155 (0,241)
ei huono- eikä hyväosainen	-0,134 (0,119)	-0,114 (0,121)	0,124 (0,092)	0,169 (0,094)	-0,010 (0,118)	-0,093 (0,119)
hyväosainen	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
toimeentulotuen asiakas						
kyllä	0,982** (0,372)	1,064*** (0,378)	0,795** (0,252)	1,013*** (0,258)	-0,568 (0,323)	-0,399 (0,33)
ei	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
toimeentulo						
vaikeuksin	0,238 (0,178)	0,203 (0,180)	0,316* (0,140)	0,366** (0,141)	-0,565** (0,179)	-0,500** (0,181)
melko helposti	0,043 (0,152)	0,016 (0,154)	0,090 (0,120)	0,128 (0,121)	-0,258 (0,147)	-0,227 (0,148)
helposti	-0,121 (0,156)	-0,137 (0,157)	-0,138 (0,124)	-0,127 (0,125)	-0,237 (0,154)	-0,208 (0,155)
hyvin helposti	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
puoluekanta						
Kansallinen Kokoomus	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Suomen Keskusta	0,020 (0,209)	0,051 (0,211)	0,171 (0,178)	0,164 (0,179)	0,335 (0,216)	0,296 (0,218)
Perussuomalainen puolue	-0,030 (0,245)	0,095 (0,248)	-0,006 (0,208)	0,068 (0,212)	0,521* (0,246)	0,568* (0,250)
Sosiaalidemokraattinen puolue	0,866*** (0,238)	0,888*** (0,240)	0,581** (0,181)	0,529** (0,183)	-0,189 (0,229)	-0,232 (0,231)
Vasemmistoliitto	1,025** (0,351)	1,083** (0,353)	1,571*** (0,312)	1,640*** (0,314)	-1,358** (0,450)	-1,388** (0,451)
Vihreä liitto	1,053*** (0,262)	0,953*** (0,269)	0,777*** (0,194)	0,968*** (0,201)	-0,990*** (0,288)	-0,786** (0,295)
Muut	0,338 (0,173)	0,329 (0,174)	0,193 (0,143)	0,187 (0,145)	-0,065 (0,184)	-0,033 (0,185)

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

yksimielisiä siinä, etteivät toimeentulotuen saajat ole laiskoja. Perusasteen tutkinnon suorittaneiden mielipiteissä on enemmän vaihtelua. Matalasti koulutetuista kaikkein kriittisimmin toimeentulotuen asiakkaisiin suhtautuvat hyvin toimeentulevat.

Selkeimmin laiskuusväittämän kannatusta selittää puoluekanta. Vasemmiston ja vihreiden äänestäjät syyllistävät toimeentulotuen varassa eläviä kaikkein epätodennäköisimmin. Perussuomalaisia kannattavat pitävät kaikkein todennäköisimmin toimeentulotukiasiakkaita laiskoina.

Johtopäätökset

Tulostemme mukaan toimeentulotuen asiakkaat nähtiin ansaitsevana apuun läpi tarkastellun ajanjakson. Mielipiteet toimeentulotukiasiakkaiden avuntarpeesta ja identiteetistä ovat pysyneet stabiileina eli kannatus on vaihdellut tarkasteltuna ajanjaksona 67–77 prosentin välillä. Toimeentulotuen asiakkaiden syyllistäminen avun tarpeestaan on vähentynyt tultaessa vuoteen 2018. Vuonna 2012 laiskuusväittämää kannatti 32 prosenttia ja vuonna 2018 vain 13 prosenttia vastanneista. Laiskuusväittämää koskevat mielipiteet ovat muuttuneet erityisesti vuosien 2015 ja 2018 välisenä aikana. Tämä antaa tilaa varovaiselle tulkinalle, että Kela-siirrolla ja siitä seuranneella uutisoinnilla on ollut merkitystä kansalaisten asenteiden muodostumisessa. Pohdinta jää kuitenkin tulkinnan tasolle, koska uutisoinnin yhteyttä kansalaisten mielipiteisiin ei tarkasteltu empiirisesti tässä artikkelissa.

Toisaalta syyllistävien mielipiteiden väheneminen on pitemmän aikavälin kehityksessä havaittu suunta (Kuivalainen & Erola 2017; Blomberg ym. 2016). Vielä 1990-luvun puolessavälissä yli 60 prosenttia vastaajista piti toimeentulotukiasiakkaita ”laskoina lurjuksina” (Kangas & Sikiö 1996). 2000-luvun lopussa laiskuusväittämän kannatus oli laskenut noin 50 prosenttiin (Kuivalainen & Erola 2017). Tulostemme mukaan 2010-luvulla asenteet muuttuivat edelleen, ja vuonna 2018 vain 13 prosenttia kansalaisista piti toimeentulotukiasiakkaita laiskoina. Tässä kohden on kuitenkin oltava varovainen tulosten tulkinassa, sillä vuoden 2012 aineisto poikkeaa aineiston keruutavaltaan vuosien 2015 ja 2018 aineistoista.

Syyllistävät mielipiteet ovat vähentyneet riippumatta vaihtelevasta taloudellisesta kehityksestä. Kehityksen taustalla voivatkin vaikuttaa toi-

meentulotukijärjestelmän pidemmän aikavälin muutokset. Toimeentulotuen viimesijainen luonne on muuttunut, ja se paikkaa ensisijaisen sosiaaliturvan heikkoa tasoa (esim. Kuivalainen 2013; THL 2019). Toimeentulotuesta on tämänkin takia tullut enemmän yksi etuus muiden joukossa, kun taas historiallisesti katsottuna tuki oli tarkoitettu hyvin marginaaliselle ryhmälle, joka tuli integroida takaisin yhteiskuntaan. Viimesijaisten tukien historia linkittyy enemmän köyhäinhoitoon kuin universaalin hyvinvointivaltion rakennusprojektiin (Sunesson ym. 1998). Nyt asiakaskunta on heterogeenisempi, suurempi ja yhä pienempi osa sen saajista poikkeaa muista marginaalisuudellaan. Julkinen keskustelu toimeentulotuesta, kuten Kela-siirron monista perusteluista, on saattanut edesauttaa etuuden ”normalisointia” ja sosiaalisen leiman vähenemistä (ks. esim. Kangas ym. 2014). Nämä tekijät ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, että yhä harvempi kansalaisista näkee toimeentulotuen saajien joukossa laiskoja lurjuksia. Tulos on mielenkiintoinen institutionaalisen logiikan näkökulmasta (vrt. Larsen 2006), sillä suhtautuminen toimeentulotukiasiakkaiden ansaitsevuuteen on muuttunut selkeästi positiivisemmaksi ilman varsinaista toimeentulotukijärjestelmän tarveharkintaisuuteen liittyvää institutionaalista muutosta.

Tarkastelemamme ajanjakso yletyi vuoteen 2018 eli vain vuoden päähän Kela-siirrosta. Tämä on lyhyt aika, sillä kansalaisten mielipiteillä on usein taipumus muuttua hitaasti (Jeene ym. 2014; Kallio 2010). Jatkossa olisi tutkittava empiirisesti, miten reformi mahdollisesti heijastuu kansalaisten mielipiteisiin pitkällä aikavälillä. Toisaalta kun reformista on kulunut useampi vuosi, muutoksia ehtii tapahtua muissa makrotason tekijöissä, kuten talouden suhdanteissa, työttömyydessä ja toimeentulotuen asiakkaiden määrässä. Tällöin on vaikea arvioida, mistä mahdolliset asennemuutokset lopulta johtuvat.

Kansalaisten mielipiteet toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta vaihtelevat. Tulosten mukaan huono-osaisuus selittää eri tavoin kansalaisten asenteita riippuen käytetystä mittarista ja ansaitsevuuden kriteeristä. Tuloksia voi osittain tulkita intressinäkökulmasta: työttömät, toimeentulotuen asiakkaat ja talousvaikeuksissa olevat arvioivat useammin kuin työssä käyvät, ei-asiakkaat ja hyvin taloudellisesti pärjäävät, että tukea saavat ovat todella avun tarpeessa. Lisäksi tukea saaneet kannattavat muita useammin väitettä, et-

tä toimeentulotuen asiakas voi olla kuka tahansa meistä, jonka taloudellinen tilanne on yllättäen kriisiytynyt. Talousvaikeuksissa olevat puolestaan kannattavat hyvin toimeentulevia vähemmän väitettä, että toimeentulotukea saavat ovat laiskoja.

Sosiaalisen etäännyttämisen teoria ei saanut vahvaa tukea tuloksisistamme. Tulosten mukaan eri indikaattoreilla mitattuna huono-osaisten eivät suhtautuneet muita kriittisemmin toimeentulotuen asiakkaisiin. Ainoa huono-osaiseksi määrittely ja kriittisesti toimeentulotuen saajiin suhtautunut ryhmä oli matalasti koulutetut. He arvioivat muita useammin, että toimeentulotuen saajat ovat itse syällisiä avun tarpeeseensa. Lisäanalyysit antoivat viitteitä siitä, että matalasti koulutetuista kaikkein kriittisemmin toimeentulotuen asiakkaisiin suhtautuivat hyvin toimeentulevat. Korkeasti koulutetut olivat taas melko yksimielisiä siitä, että toimeentulotuen saajat eivät ole laiskoja. Tulokset viestivät eri tyyppisistä asennemekanismista eri koulutusryhmissä. Yhtäältä sosiaalisten ongelmien, kuten köyhyyden, takana olevien asiayhteyksien ymmärtäminen on osoittautunut merkitykselliseksi ansaitsevuusmielipiteitä ajatel-

len. Koulutus lisää ymmärrystä (esim. Quadagno 2003). Toisaalta hyvin pärjäävien mutta matalasti koulutettujen kriittiset asenteet toimeentulotukiasiakkaista näyttäisivät heijastavan tietyn tyyppistä arvokonservatismia: tasa-arvoa kannatetaan vain, jos siitä on hyötyä itselle (Svallfors 2006). Huono-osaisuusmittareita selkeämmin käsityksiä toimeentulotuen saajien ansaitsevuudesta selitti vastaajan puoluekanta. Vihreitä ja vasemmistoa äänestäneet suhtautuivat myönteisemmin toimeentulotukea saaviin. Tulos ei sinänsä ole yllättävä: puoluekanta poliittisen maailmankatsomuksen indikaattorina tulee lähelle ansaitsevuusmielipiteitä. Lisäksi tulos vastaa logiikaltaan muissa tutkimuksissa saatuja tuloksia (Kallio & Kouvo 2015).

Keskustelu kaikkein rikkaimpien suomalaisten melko kielteisestä suhtautumisesta hyvinvointivaltioon ja huono-osaisempiin kansalaisiin on ollut viime aikoina vilkasta (ks. Kantola & Kuusela 2019). Keskustelusta on voinut saada sen kuvan, että asennekuilu hyvä- ja huono-osaisten välillä olisi jyrkkä. Tuloksemme osoittavat, ettei näin aina ole. Jopa viimesijaisen sosiaaliturvan kannatusperusta on Suomessa laaja.

Saapunut 14.10.2019
Hyväksytty 15.1.2020

KIRJALLISUUS

- Blekesaune, Morten (2013) Economic Strain and Public Support for Redistribution: A Comparative Analysis of 28 European Countries. *Journal of Social Policy* 42 (1), 57–72.
- Blekesaune, Morten & Quadagno Jill (2003) Public attitudes toward welfare state policies. A comparative analysis of 24 nations. *European Sociological Review* 19 (5), 415–427.
- Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2016) Häpeää ja laiskuutta. Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työnteekijäryhmien käsitykset toimeentulotukiasiakkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3), 301–312.
- Bullock, Heather E. (2004) From the front lines of welfare reforms: An analysis of social worker and welfare recipient attitudes. *Journal of Social Psychology* 114 (6), 571–588.
- Bäckman, Olof & Jakobsen, Vibeke & Lorentzen, Thomas & Österbacka, Eva & Dahl, Espen (2015) Early school leaving in Scandinavia: Extent and labour market effects. *Journal of European Social Policy* 25 (3), 253–269.
- Coley, Rebekah Levine & Kuta, Ann & Chase-Lansdale, Lindsay (2000) An insider view: knowledge and opinions of welfare from African American girls in poverty. *Journal of Social Issues* 56 (4), 707–726.
- Gelissen, John (2001) Words of welfare, words of consent? Public opinion on the welfare state. Brabant: Katholieke Universiteit Brabant.
- Hansen, Kristina Jessen (2019) Who Cares if They Need Help? The Deservingness Heuristic, Humanitarianism, and Welfare Opinions. *Political Psychology* 40 (2), 413–430.
- Ilmakunnas, Ilari (2019) Economic difficulties during the transition into adulthood in Finland: A register-based study. Turku: Turun yliopiston julkaisu.
- Jaeger, Mads Meier (2013) The effect of macroeconomic and social conditions on the demand for redistribution: A pseudo panel approach. *Journal of European Social Policy* 23 (2), 149–163.
- Jeene, Marjolein & van Oorschot, Wim & Uunk, Wilfred (2013) Popular Criteria for the Welfare Deservingness of Disability Pensioners: The Influence of Structural and Cultural Factors. *Social Indicator Research* 110, 1103–1117.
- Jeene, Marjolein & van Oorschot Wim (2013) The relative deservingness of the unemployed in the eyes of the European public. Teoksessa Wil Arts & Loek Halman (eds.) *Value Contrasts and Consensus in Present-Day Europe: Painting Europe's Moral Landscapes*. The Hague: Brill, 95–116.
- Jeene, Marjolein & van Oorschot, Wim & Uunk, Wilfred (2014) The Dynamics of welfare opinions in

- changing economic, institutional and political context: An empirical analysis of Dutch deservingness opinions, 1975–2006. *Social Indicator Research* 115, 731–749.
- Kainulainen, Sakari & Niemelä, Mikko (2019) Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa 2017–2018. Sähköinen aineisto. Versio 1.0 (2019-06-18). Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3316> (viitattu 16.8.2019)
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013) Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, Kelan teemakirja 10, 22–42.
- Kallio, Johanna & Kouvo, Antti (2015) Street-level bureaucrats' and general public's deservingness perceptions of the social assistance recipients in Finland. *Social Policy & Administration* 49 (3), 316–334.
- Kallio, Johanna & Niemelä, Mikko (2017) Kuka ansaitsee tulla autetuksi? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin vuonna 2015. *Janus* 25 (2), 144–159.
- Kangas, Olli (2003) The grasshopper and the ants: Popular opinions of just distribution in Australia and Finland. *Journal of Socio-Economics* 31 (6), 721–743.
- Kangas, Olli & Niemelä, Mikko & Varjonen, Sampo (2014) When and why do ideas matter? The influence of framing on opinion formation and policy change. *European Political Science Review* 6 (1), 73–92.
- Kangas, Olli & Sikiö, Jaana (1996) Kunnon kansalaisia vai laiskoja lurjuksia? Suomalaisten käsitykset toimeentulotuen saajista. Teoksessa Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio (toim.) *Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Tutkimuksia 65. Helsinki: Stakes, 107–136.
- Kantola, Anu & Kuusela, H. (2019). *Huipputulot: Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Kuivalainen, Susan & Erola, Jani (2017) Swinging Support? Economic Cycles and Changes in the Public Attitudes towards Welfare Recipients in Finland 1995–2010. *European Societies* 19 (4), 419–439.
- Laihiala, Tuomo (2018) Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. *Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Kuopio: Itä-Suomen yliopiston julkaisuja.
- Larsen, Christian Albrekt (2006) The institutional logic of welfare attitudes. How welfare regimes influence public support. Hampshire: Ashgate.
- Lepianka, Dorotha (2007) Are the poor to be blamed or pitied? A comparative study of popular poverty attributions in Europe. Tillburg: Tillburg University.
- Meuleman, Bart & Roosma, Femke & van Oorschot, Wim (2017) Evaluating the Fruitfulness of Deservingness Theory. In Wim van Oorschot & Femke Roosma & Bart Meuleman & Tim Reeskens (eds.) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare*. Cheltenham / Northampton: Edward Elgar Publishing, 335–351.
- Muuri, Anu & Aalto, Anna-Mari & Manderbacka, Kristiina & Arffman, Martti (2019) Sosiaali- ja terveydenhuollon kannatusperusta väestössä. Teoksessa Laura Kestilä & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, 292–304.
- Niemelä, Mikko (2007) Oma vika, epäonni vai rakennepolitiikka? Suomalaisten köyhyyden syitä koskevat mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (6), 585–598.
- van Oorschot, Wim (2000) Who should get what and why? On deservingness criteria and the conditionality of solidarity among the public. *Policy and Politics* 28 (1), 33–48.
- van Oorschot, Wim (2006) Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy* 16 (1), 23–42.
- van Oorschot, Wim & Roosma, Femke (2017) The social legitimacy of targeted welfare and welfare deservingness. Teoksessa Wim van Oorschot & Femke Roosma & Bart Meuleman & Tim Reeskens (toim.) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare: Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham / Northampton: Edward Elgar Publishing, 3–36.
- van Oorschot, Wim & Roosma, Femke & Meuleman, Bart & Reeskens, Tim (2017) (eds.) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare: Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham / Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Pöntinen, Seppo & Uusitalo, Hannu (1986) The legitimacy of the welfare state. Social security opinions in Finland 1975–1985. Helsinki: Suomen Gallup, Report No 15.
- Rantala, Jukka & Veijola, Anna (2018) Suomalaisnuorten näkemykset turvapaikanhakijakeskustelussa esitettyihin historiallisiin rinnastuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2), 147–158.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Sotkanen (2019) Virallinen tilasto.
- Sunesson, Sune & Blomberg, Staffan & Edebalk, Per Gunnar & Harrysson, Lars & Magnusson, Jan & Meeuwisse, Anna & Petersson, Jan & Salonen, Tapio (1998). The flight from universalism. *European Journal of Social Work* 1 (1), 19–29.
- Svallfors, Stefan (2006) The moral economy of class. Class and attitudes in comparative perspective. Stanford CA: Stanford university press.
- THL (2019) Perusturvan riittävyden arviointiraportti 2015–2019. Perusturvan riittävyden III arviointiryhmä. Työpöytä 6/2019. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Tilastokeskus (2019) Kansantalouden tilinpito.
- Uunk, Wilfred & van Oorschot, Wim (2017) How welfare reforms influence public opinion regarding welfare deservingness: Evidence from Dutch Time-series data, 1975–2006. In Wim van Oorschot & Femke Roosma & Bart Meuleman & Tim Reeskens (eds.) *The Social Legitimacy of Targeted Welfare: Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham / Northampton: Edward Elgar Publishing, 149–166.

ENGLISH SUMMARY

Johanna Kallio & Lotta Lintunen & Mikko Niemelä & Helena Blomberg & Christian Kroll: Public perceptions of the deservingness of social assistance recipients in 2012–2018 (Lurjuksista kunnon kansalaisia? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012–2018)

Perceptions of deservingness have to do with the question of who should be helped and why. Citizens are more willing to finance social policy schemes when the recipients are perceived to be deserving. In this article, we focus on the general public's perceptions of the deservingness of social assistance recipients in 2012–2018. We are also interested in how different kinds of disadvantage indicators and ideology are connected to deservingness perceptions. The data come from three nationwide surveys in 2012, 2015 and 2018. Three indicators related to identity, need and control are used to operationalize deservingness criteria (CARIN). The analysis uses descriptive statistics and binary logistic regression.

The results show that the general public in Finland have rather positive perceptions of social assistance recipients. Perceptions related to need and identity have been rather stable during the period under study. The perception that assistance recipients are lazy has become less common, especially from 2015 to 2018. Political identification and disadvantage indicators explain the attitudes of the general public. However, individual disadvantage explains attitudes in different ways depending on the indicator used and the deservingness criteria considered. According to our results, the social assistance scheme enjoys high legitimacy in Finland, and it is possible that the social assistance reform in 2017 and the debate surrounding that reform strengthened public support even further.

Keywords: social assistance, deservingness perceptions, disadvantage, ideology, social assistance reform.